

JOÓ ANDRÁS – ULLEIN-REVICZKY LOVICE MÁRIA

ULLEIN-REVICZKY ANTAL KÖVET ÚTJA FELESÉGÉVEL ÉS LÁNYÁVAL BUDAPESTRŐL STOCKHOLMBA 1943 SZEPTEMBERÉBEN, A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VIHAROS IDŐSZAKÁBAN

(FORRÁSKÖZLÉS)

BEVEZETÉS

Az alábbiakban egy angol nyelven íródott, minden bizonnyal külföldi sajtóorgánumban közzétételre szánt írásnak a szöveghű fordítását közöljük, amelyet Ullein-Reviczky Antal stockholmi magyar követ felesége a svéd fővárosban vetett papírra valamikor 1944. március vége és ugyanazon esztendő nyárutója közötti időszakban (az időintervallum a szöveg egyik utalásából válik csupán egyértelművé, ugyanis a lapok egyikén sem szerepel dátum). Rövidebb, szubjektív úti beszámolóról van szó, amely érdekes adalékot nyújt a második világháború egy adott időszakának a jobb megismeréséhez. Személyes történetet olvashatunk, amelyen keresztül kifejezetten egyéni benyomások tárulnak elénk, de az értékét épp ez adja az előttünk fekvő forrásnak. A háborús Európa egy részének a viszonyairól kapunk a jelen forrás által sokkal színesebb képet – egy-egy apróbb, triviálisabb kitérő ellenére is – annál, mint amit más kútfők révén megismerhetnénk. Ullein-Reviczky Antalné gépelt kézirata, amely a diplomata magánkézben őrzött hagyatékának egyik értékes irata, támaszkodhatott szerzőjének emlékezetén kívül azokra a naplóbejegyzésekre is, amelyek korábban készültek, vagyis még az Ullein-Reviczky család itt leírt útja folyamán (vonaton, hajón vagy szállodai szobákban).

A diplomatafeleség fennmaradt naplófeljegyzéseinek értékeit méltattuk már az előző, 2020. évi VERITAS Évkönyvben megjelent tanulmányban, amely Ullein-Reviczky Lovice Máriának édesanyja 1941. és 1942. évi bejegyzésekről készített átirataira támaszkodott. Az említett 2020-as tanulmányhoz,¹ valamint a mostani Évkönyvben, az alábbi közleményhez is nyújtott felbecsülhetetlen segítségét elis-

¹ Joó András: A Boszporusz partjaitól Budapesten át Stockholmig. Magyar politika, társasági élet és diplomácia Ullein-Reviczky Antalné (szül. Lovice Louisa Grace Cumberbatch) naplójának tükrében (1941. január – 1942. szeptember). In: *VERITAS Évkönyv 2020*. Szerk. FARKAS Judit Antónia – OROSZ László – SCHWARZWÖLDER Ádám – UJVÁRY Gábor. Budapest, Magyar Napló – VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2021. 215–248. (A továbbiakban: Joó, 2020.)

merendő, ezúttal társszerzőként is szerepel Ullein-Reviczky Lovice Mária. Az általa megőrzött és rendelkezésre bocsájtott kéziratról² joggal elmondható, hogy jól illeszkedik a többnyire mégiscsak sietve készült, ezért jobbra elnagyolt, de azért igen érzékletes naplófeljegyzések közé, amelyeknek feldolgozásán a közzétevők jelenleg is munkálkodnak.

A Budapestről Berlinen és Koppenhágán át vezető, vonaton és hajón megtett út emlékeit Ullein-Reviczky Antalné bővebben is szükségesnek látta tehát leírni, mégpedig (eltérően a kizárólag a maga számára készített naplófeljegyzésektől) azért, hogy úti élményeit másokkal is megossza. Az utazás egyes állomásainak a bemutatása – köztük különösen a kora őszi háborús Berliné – a meglehetősen élménydús, egyúttal azonban viszontagságos 1943. szeptemberi út alatt a szerző személyes naplójában – érthetően – csak a legnagyobb tömörséggel szerepel. A naplók narratívája egyébként is vázlatos marad, egy-egy nap olykor összetorlódó eseményeit rögzíti a naplóíró, s néhányszor csupán röviden a velük kapcsolatos benyomásokat. A tények ismerete azonban kétségtelenül akkor még friss, így az utólagos elbeszélésnél minden bizonnyal jóval többet is nyújthat. Jelen esetben azonban eredetileg kifejezetten publikálás végett papírra vetett sorokat olvashatunk. Az eredeti kézirat utolsó lapjára írott megjegyzések alapján teljesen egyértelmű, hogy a szöveget valóban újságban vagy folyóiratban óhajtották megjelentetni, mégpedig nagyjából változatlan formában, rajta csak újságszerkesztői szempontok alapján kívántak módosítani, leginkább stilisztikai jellegű korrekciók által.

Miután 1944 tavaszán Ullein-Reviczky követ törvénytelennek minősítette a március 19-i német megszállást követően megalakuló Sztójay-kormányt, a diplomáciai szolgálatból azonnal elbocsájtották és rövidesen állampolgárságától is megfosztották.³ A szövetségesek svédországi diplomatáival azonban ezután is kapcsolatot tartott a legitimitásának érvényét továbbra is hangsúlyozó követ, akit a svéd külügyminiszter is biztosított arról, hogy addigi diplomáciai státuszát továbbra is elismerik, ugyanakkor azon okból kifolyólag, hogy a budapesti svéd követség változatlanul folytatta addigi munkáját Magyarországon, a Sztójay-kormány részéről küldött diplomatákat, legalábbis *ad interim* ügyvivőként hivatalosan is el kell fogadniuk. A követi rezidenciáját Ullein-Reviczky mindemellett nem kényszerült elhagyni,

² A kézirat őrzési helye: Ullein-Reviczky Antal Levéltár, Magyarnándor-Kelecsény (a továbbiakban: URA LT, Magyarnándor-Kelecsény).

³ ULLEIN-REVICZKY Antal: *Német háború – orosz béke: Magyarország drámája*. Budapest, Európa-História, 1993. 179–181. (A továbbiakban: ULLEIN-REVICZKY, 1993.) Ld. uo. a Sztójaytól érkezett táviratok másolatait (az eredeti táviratokat ld. URA LT, Magyarnándor-Kelecsény) – FRANK Tibor: Furfangos sajtófőnök és titokzatos diplomata. Ullein-Reviczky Antal (1894–1955). In: Uő: *Britannia vonzásában*. Budapest, Gondolat, 2018. 199.

a stockholmi külügyminisztériumban pedig változatlanul fogadták. A követ tagja lett természetesen a Sztójay-kormányt el nem ismerő, az úgynevezett „disszidens” követekből megalakult Követi Bizottságnak is.⁴ A német megszállást követően döntően a Követi Bizottság tagjaira hárult a feladat, hogy a korábbi irányvonal mentén a magyar nemzeti érdekeket hazájuktól távol is igyekezzenek képviselni, immár jelentősen megnehezedett körülmények közt, hiszen a semleges országok (így Svájc is például) többnyire formális elismerésben részesítették végül az új magyar kormány által kiküldött diplomatákat. Így leginkább a propaganda területén nyílhatott még komolyabb lehetőség a Sztójay-kormány tevékenységének ellensúlyozására, s arra, hogy valamiképp Magyarország ügyét előmozdítsák. Ilyeténképpen akár még egy könnyedebb stílusú, de a közvéleményre (különösen Angliában vagy az USA-ban) kedvezően ható írás is jó szolgálatot tehetett, s valószínűleg ez a megfontolás húzó-dott a cikknek szánt úti beszámoló elkészítése mögött.

Svédországnak úgyszólván az egész világháború időtartama alatt óvatos és előre-látó politikát kellett folytatnia. A szigorú semlegesség fenntartása viszont könnye-dén, akár nem várt módon is konfliktusba sodorhatta a svédeket Berlinnel vagy pedig a németekkel szemben felsorakozó Hitler-ellenes nagyhatalmak valamelyikével. Geopolitikai fekvésénél fogva is aggodalmak merülhettek fel, hogy képes lesz-e az ország a szuverenitását megőrizni, később pedig nem jelent-e újabb nagy veszélyt számára a szovjet előretörés.⁵ Ugyan több semleges ország fővárosa is lényeges szerepet játszott a háború alatti titkos diplomáciai manőverek színtereként, magyar vonatkozásban pedig különösen így volt ez. Ullein-Reviczky Antal számára más lehetséges állomáshelyek (így például Svájc, Ankara vagy Madrid)⁶ is szóba jöhet-tek 1943 folyamán, Stockholm jelentősége azonban 1943 őszétől egyre csak nőtt, főleg mivel a finnek fegyverszüneti tapogatódzásai ide koncentrálódtak az esztendő tavaszától kezdve. A Szövetségesek mindegyike (különösen pedig a Szovjetunió) igen aktív diplomáciai és titkosszolgálati tevékenységet fejtett ki itt, amely egyre inkább szem előtt tartotta a Németország vereségét követően várható új európai viszonyokat is.

⁴ Ld. pl. URA LT, Magyarnándor-Kelecsény, Ullein-Reviczky Herschel Johnsonhoz, 1944. július 14. – A Követi Bizottság tagjait ld.: BARCZA György: *Diplomataemlékeim 1911–1945*. II. kötet. Buda-pest, Európa–História, 1994. 365.

⁵ TENNANT, Peter: *Touchliness of War*. H. n., The University of Hull Press, 1992. Az itt hivatkozott szerző egyik legjobb ismerője volt a stockholmi színtérnek, ahol brit SOE-ügynökként működött.

⁶ ULLEIN-REVICZKY, 1993. 160, 164. Vö. URA LT, Magyarnándor-Kelecsény, Mrs. Ullein-Reviczky naplója, 1943. január 24., 30., február 1. A naplóbejegyzések szerint már az esztendő kezdetén felmerült Bern, Ankara és Madrid (részben a miniszterelnök-külügyminiszter javaslata nyomán), mint követi poszt a sajtófőnök számára, aki ezeket – különféle megfontolások alapján – elhárította. Egyedül Ankara tűnt, csupán átmenetileg, vonzónak.

Magyar részről tulajdonképpen már 1942 nyaratól kezdetét vette a terep előkészítése a svéd fővárosban, mégpedig a túlzás nélkül Ullein-Reviczky emberének tekinthető Gellért Andor⁷ révén, akinek bizalmas küldetésére Kállay is áldását adta. Gellért a *Pesti Hirlap* munkatársaként Teleki Pál miniszterelnöksége idején működött Berlinben, ahol az ottani amerikai követség tagjaival került jó viszonyba. Stockholmban aztán Gellért kapcsolatot épített ki Böhm Vilmostal, a brit követség sajtófigyelő irodájának referensével.⁸ 1942. november közepén Kállay jóváhagyásával érkeztek már ide egyes magyar javaslatok, amelyeket a Foreign Office részére sikerült is továbbítani. Böhm véleménye azt a vélekedést erősítette, hogy különösebb ok nem marad végül a Szovjetuniótól való félelemre sem, mert a keleti háborút a németek és szovjetek végkimerülésig folytatják, így a nyugati hatalmak szava döntő súllyal esik latba.⁹ 1943. február végén Szegedy-Maszák Aladár, a külügyminisztérium politikai osztályának későbbi vezetője futárként kelt útra Stockholmba, ahol találkozhatott az amerikai Stratégiai Szolgálatok Hivatala, az ismert OSS (*Office of Strategic Services*) ottani képviselőjével. 1943 októberének végén pedig Robert Taylor Cole-nak,¹⁰ az OSS titkos hírszerző szolgálata (SI, *Secret Intelligence*) helyi képviselőjének mutatta be az amerikai követség egyik diplomatája Gellértet, aki nem sokkal utóbb közvetlenül az OSS számára is dolgozott már.¹¹ 1943 folyamán közben a stockholmi szintéren sok különféle hír terjedt szovjet–német titkos eszmecserekről. A magyar diplomácia szintén nyert ilyen jellegű értesüléseket, így sokan az angol–amerikai szövetségesek és Moszkva együttműködésének közeli megbomlását prognosztizálták.¹² Ullein-

⁷ Gellért Andor (1907–1990), jogász, politológus, az Államtudományi Intézet (Teleki) munkatársa.

⁸ A szociáldemokrata Böhm Vilmos a Tanácsköztársaság egyik prominense volt. A stockholmi követség Sajtófigyelő Irodája a *Foreign Office* hírszerző osztályának (F.O.I.D.) helyi részlegeként működött.

⁹ GELLÉRT Andor: A stockholmi szintér. *Új Látóhatár* (München), 1974/5. 369. – *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban*. Összeállította és a bev. tanulmányt írta: JUHÁSZ Gyula. Budapest, Kossuth, 1978. 14. ill. 35–36. (A továbbiakban: *Magyar–brit titkos*.)

¹⁰ Cole, Robert Taylor (Bald Prairie, Texas, 1905. szeptember 3. – 1991. május 5.), politológus, a Duke Egyetem professzora, a háború alatt az OSS munkatársa. Cole emlékirataiban név szerint is megemlíti Gellértet, mint a háborúból való kiváláson munkálkodók reprezentánsát. Ld. COLE, Robert Taylor: *The Recollections of R. Taylor Cole: Educator, Emissary, Development Planner*. Durham (NC), Duke University Press, 1983. 84. (Ezért a hivatkozásért köszönet illeti Vadim Birsteint.)

¹¹ *Magyar–brit titkos*, 38–39., valamint ld. uo. a 16. sz. dokumentumot. – BERGER, Susanne – BIRSTEIN, Vadim: Raoul Wallenberg – Not an Accidental Choice for Hungary in 1944. In: *July 1944. Deportation of the Jews of Budapest Foiled*. Szerk. JESZENSZKY, Géza. Reno (NV), Helena History Press, 2017. 244. ill. az előbb idézett mű szerzőinek felvilágosító közlései.

¹² MASTNY, Vojtech: *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare, and the Politics of Communism, 1941–1945*. New York, Columbia University Press, 1979. 1375. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, K 63 1943-30/1/a-73. pol.sz., *Wettstein János titkos jelentése*, Bern, 1943. április 15.

Reviczky Antal kijelölt utódja a külügy sajtófőnöki posztján, Bede István¹³ azonban – reális, s Stockholmba készülő elődjével minden bizonnyal egyező helyzetmegítéléssel – 1943 augusztusának végén, határozottan mutatott rá a magyar lapszerkesztők előtt arra, hogy „szó sincs” az angolszász–szovjet viszony valódi megromlásáról.¹⁴

1943 kora őszen, közelebbről szeptember 10-i hatállyal, Ullein-Reviczkyt kinevezték tehát Stockholmba követnek. A poszt régóta igen előkelőnek, nagy súllyal bírónak számított. Elutazása előtt Kádár Gyulának a hírszerzés és kémelhárítás (2. vkf. osztály) nemrégiben kinevezett vezetőjének Ullein-Reviczkyt azt fejtegette, hogy Magyarországnak immár „orientálódni” kellene a Szovjetunió felé is. Elmondta, hogy szándékában áll kapcsolatba lépni a szovjetek stockholmi nagykövetével, Kollontaj¹⁵ asszonnyal. A későbbiekben a magyar „katonai attasé” feladata volt (azaz minden bizonnyal a Helsinkiben székelő illetékes katonai attasé úgynevezett segédjéé, vitéz Vági Zoltáné, stockholmi állomáshellyel), hogy rejtjelezett rádióadásokban leadja az erre vonatkozó jelentéseket egyenesen a külügyminiszternek.¹⁶ Gellért Andor mindemellett már az év tavaszán megkísérelte, hogy valamiképp összeköttetést teremtsen Kollontaj felé, vagy legalább közvetlenebb értesüléseket szerezzen Moszkva szándékai felől, azonban ez a szovjet nagykövet súlyos megbetegedése miatt (illetőleg több mint valószínű, hogy a magyar tapogatózásokkal szembeni akkori szovjet érdektelenségből is fakadóan) nem járhatott sikerrel. Gellértet azonban (másokkal együtt) potenciálisan hasznos kapcsolatnak ítélték Moszkva egyes helyi képviselői is.¹⁷

Az új stockholmi követnek ki is kellett jutnia még az állomáshelyére, s mivel a németeknek minden oka megvolt arra, hogy az általuk ellenségnek tekintett diplomatának ezt ne feltétlenül tegyék lehetővé, az utazás átmenetileg kétséges maradt. Végül állítólag a magyar szélsőjobb egyik vezéralakja, Imrédy Béla híve, Rajniss Ferenc segítette „jó német összeköttetései” révén. Már ha hihetünk két visszaemlékezésnek ebben a tekintetben: ezek egyike Újpeéry Eleméré (öt Ullein-Reviczky segítő jóindulatával tüntette ki és a háborús években is megbízhatónak ítélte), aki könyvé-

¹³ Bede István, baróthi (Trebinje, Bosznia, 1904. január 27. – Bad Schachen, 1978. augusztus 2.) diplomata. 1943 szeptemberétől a minisztérium sajtóosztályának vezetője. 1946-tól londoni magyar követ, 1948-ban lemondott tisztségéről és nem tért haza.

¹⁴ „...a háború szolgálatában”: *Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25.* Sajtó alá rendezte és a jegyz. készítette Joó András. Budapest, Napvilág – Magyar Távirati Iroda, 2007. 264.

¹⁵ Kollontaj, Alekszandra Mihajlovna (1872–1952), szovjet diplomata, stockholmi követ.

¹⁶ KÁDÁR Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig.* Budapest, Magvető, 1978. II. köt. 638.

¹⁷ BERGER, Susanne – BIRSTEIN, Vadim: *The 1943–1944 Secret Swedish-Hungarian Intelligence Sharing Agreement and Its Possible Implications for the case of Swedish Diplomat Raoul Wallenberg.* H. n., Buxus Edition, 2020. 19–20. (A továbbiakban: BERGER – BIRSTEIN, 2020.)

ben kifejezetten állítja, hogy egyszer magának Ullein-Reviczkynek a szájából hallott erről, viszont már a háború után, Londonban.¹⁸ Mindemellett, ha a szövetséges (jól-lehet ingatag) magyar kormány meghozta – egyelőre még élvezett állami szuverenitása teljes birtokában – önálló döntését egy külképviselőt vezetőjének a személyéről, felettébb nyílt, durva és politikailag sem túl hasznos lépésnek minősült volna az átutazó vízum megtagadása. A német–magyar viszony nyilvánvaló lejtmenetét illetően egyre kevésbé lehetett kétség, de elvileg minden (persze meg nem szállt) ország szuverén joga maradt az, hogy háború alatti helyzetén titkos diplomáciai csatornák útján is javítani igyekezzék. A szituációt voltaképp Zsindely Ferencnek, miniszterelnökségi államtitkárnak, 1943 márciusától pedig a Kállay-kormány kereskedelmi miniszterének az egyik korabeli naplóbejegyzése világítja meg igen jól, miszerint Ribbentrop birodalmi külügyminiszter az alábbi forrásunkban is felbukkanó Sztójay követ előtt – pánccélszékényére mutogatva – azt hangoztatta volna, hogy bizony „tudja, miért ment Ullein-Reviczky Stockholmba”. Mindennek jelentősége mégsem lehetett döntő – érvelt önmaga előtt Zsindely –, mivel minden német szövetséges ezt tette a semleges fővárosokban, így azután, ha – úgymond – „nincsen” is „bizonyíték a pánccélszékényben”, akkor sem foghatott a német külügyminiszter különösebben mellé.¹⁹ A magyar kormány és külföldi képviselői előtt a finnek példája lebegett utóbb, már a Szovjetunió vonatkozásában. A finneknek a háborúból való kiválásra irányuló lépéseit az Egyesült Államok, amellyel 1944 nyaráig diplomáciai kapcsolatuk sem szakadt meg, támogatta. Németország azonban 1943-ban óriási nyomást tudott még gyakorolni ingadozó szövetségeseire, a szovjet területi követelések vagy ideológiai indíttatású szándékok pedig szintén akadályt jelentettek. 1943 augusztusától a finn kormány mégis egyre határozottabb lépéseket tett a háborúból való kiválás útján, példáját pedig mások is követhették.²⁰

Fentebb csupán néhány, forrásokkal is alátámasztott gondolattal kívántuk illusztrálni, hogy Ullein-Reviczky milyen lényeges, diplomáciai és hírszerzési szempontból is kiemelkedő jelentőségű poszt elfoglalására indult útnak 1943. szeptember 20-a kora délutánján a Keleti pályaudvarról. Búcsúztatására felsorakozott a Magyar Tűzharcos Szövetség²¹ egy díszelő alakulata, amely szervezetnek ő 1941-től társelnöke

¹⁸ ÚJPÉTERY Elemér: *Végállomás Lisszabon: Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában*. Budapest, Magvető, 1987. 264. – MILOTAY István: *Egy élet Magyarorszáért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt*. Budapest, Gede testvérek, 2001. 197–198.

¹⁹ *Miniszter a frontvonalban. Zsindely Ferenc naplója 1941. február 25. – 1946. március 9.* Szerk. SZEKÉR Nóra. Budapest–Pécs, ÁBTL – Kronosz, 2021. 460.

²⁰ GRIPENBERG, Georg Achates: *Finland and the Great Powers: Memoirs of a Diplomat*. Lincoln, University of Nebraska Press, 1965. 277–278, 284–285, 287.

²¹ Az Országos Frontharcos Szövetség 1939-től használta e nevet.

volt, továbbá a forrás szerint – valamint még az MTI kiadott híradása alapján – a Rongyos Gárda egy díszszakasza ugyancsak jelen lett volna, azonban az eseményről készült és számunkra ismert fotókon Rongyos Gárda egység nem azonosítható.²² A Tűzharcos Szövetség (más hasonló szervezetekkel együtt, így elvileg még az úgynevezett „rongyosokkal” is kooperálva) fedőszervezetként szolgálhatott ahhoz, hogy az országhoz és a kormányzóhoz hűséges, rejtett és tartalékolat alakulatokra lehessen esetleg támaszkodni abban a valószínűsíthető esetben, ha a hadsereg – németbarát vezetőinek lanyhasága miatt – csődöt mondana, nem vetve alá magát az alkotmányos politikai akaratnak.²³ A Tűzharcos Szövetség igen jelentős létszámmal bírt. Mások mellett a Szövetség alelnöke, vitéz Martsekényi Imre²⁴ országgyűlési képviselő és egyúttal a kormánypárt (MÉP) propagandafőnöke búcsúztatta a követet a pályaudvaron. A pályaudvari búcsúztatás túlzások nélkül grandiózusnak minősíthető. Ott volt Homonnay Tivadar, Budapest főpolgármestere, a júliusban kinevezett külügyminiszter, Ghyczy Jenő, továbbá sok más vezető beosztású tisztségviselő a Külügyminisztériumból és egyéb helyekről is. Figyelemre méltó, hogy az MTI híradása szerint Ujszászy István vezérőrnagy, az Államvédelmi Központ vezetője is megjelent.

Az említett „rongyosok” vonatkozásában, elgondolkoztató, hogy kifejezetten erről az elnevezésről (*Ragged Guard*) emlékezik meg forrásunkban (amit, mint említettük, közlésre szánt) Ullein-Reviczky, a naplójában pedig az említett szervezetek neveit – nyilván helytelenül és sietségében a fogalmakat össze is keverve – mintegy egybeolvasztotta (így: *Company of the Combatants' Association Rongyos Tűzharcos*). Ullein-Reviczky Antal a saját kezűleg összeállított és kommentált fényképalbumában egyetlen, világosan csak két képen azonosítható személyt lehet felfedezni, aki a „Rongyos Gárda” ismert, zöld alapú pajzson fehér kettőskeresztet ábrázoló jelvényt²⁵ viseli, egyenruhája alapján pedig kétségtelenül valamely lövészegyesület (Turáni Vadászok, Egyetemi Lövészegyesület vagy talán leginkább a Polgári Lövészegyesület) tagja. A különböző lövészegyesületek tagjai adott esetben (például 1939 elején Kárpátalja területén) mozgósíthatók voltak diverzáns akciókra, bár elnevezésükről is viták voltak. A „rongyosok” esetében lényegében hálózatról és közel sem

²² Magyar Távirati Iroda híradás, Hírkiadás (belpolitika, külpolitika), 16. old., 1943. szeptember 20., 15 óra 45 perc; visszakereshető itt: <https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

²³ BARTHA Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten*. Budapest, Jaffa, 2021. 23–24. – CZINK Péter: Ullein-Reviczky Antal. Élete szolgálat, hagyatéka reménység. *Magyar Front*, Különszám, 2015. Szerk. CZINK Péter. 7–8.

²⁴ Martsekényi Imre (Diósgyőr, 1898 – ?), építészmérnök, városatya, 1935-től országgyűlési képviselő, 1943-ban a Magyar Élet Pártja képviselője. Ullein-Reviczky 1947-ben írott emlékirata név szerint is megemlékezik róla. Ld. ULLEIN-REVICZKY, 1993. 117.

²⁵ A jelvény viselésére egyébként 1940-től Ullein-Reviczky is jogosult volt. (Czink Péter közlése.)

valamilyen egységes szervezetről volt szó, amelynek tiszta ideológiája sem volt, vezetése azonban szélsőjobboldaliak kezébe került (Héjjas Iván), tehát döntően fajvédő radikálisok alkották, akik 1944–45-ben azután zömükben követték is e nézeteiket a nyilasokhoz pártolva. Itt tehát nyilvánvaló, hogy – némi tisztázást igénylő – fogalmi zavar keletkezett. Forrásunk ugyanis egyértelmű angolbarátságot tulajdonít a felsorakozott alakulatnak (ez pedig csak a Tűzharcos Szövetség esetében volt joggal elmondható).²⁶ Kétség sem igen férhet ahhoz, hogy Ullein-Reviczkyné a maguk által helyesnek ítélt angolszász politikai vonalnak a fegyverrel is küzdeni képes támogatóira kívánta a figyelmet ráirányítani. Ullein-Reviczky Antal fotóalbumában azonban maga is a „Rongyos” megjelölést használta a fentebb említett képek egyikénél (ez Martsekényi és öközötte álló személyt mutat közelebből).²⁷

Visszatérve még Svédországhoz és a stockholmi színtérhez, megállapítható, hogy a svédek diplomáciai és egyben titkosszolgálati érdeklődése megnövekedett a közép-európai és balkáni régió felé, s éppúgy elmondható ez a Stockholmban aktív amerikai OSS-szervezetről is, amely, csakúgy mint balkáni tevékenysége terén, nagyon optimistán ítélte meg Magyarország és a kisebb német szövetségesek ellenállási hajlandóságát Berlinnel szemben. A szovjet hírszerzés is nagyon intenzív munkát végzett eközben, a Szövetségesek pedig lépéseiket korántsem minden esetben hangolták össze, továbbá háború utáni elképzeléseiket illetően bizalmatlanok maradtak egymás felé. A magyar követnek, aki főleg az amerikaiak jó szándékában bízott, messzeменő rugalmassággal volt szükséges közelítenie, miközben igyekeznie kellett – megbízható információk beszerzése által – a szovjet terveket is jól felmérni. Fontos volt, hogy az amerikaiak vagy épp a svédek felderítómunkáját a tőle telhető módon segítse, így szerevezve méltányolható érdemeket Magyarország számára. A katonai hírszerzés vonalán később, már 1944-ben, a svédeknek sikerült szorosabb együttműködésről tárgyalniuk az említett Ujzsászy Istvánnal.²⁸

A fentiek természetesen a forrás általánosabb kontextusát világítják meg. Magában a szövegben a legérdekesebb egy korántsem hétköznapi utazás színesen visszaidézett élménye. Még az esztendő kezdetén jelent meg a *Film Színház Irodalom* hasábjain a később tragikus sorsú Zilahy Irén,²⁹ a neves filmszínésznő színes kis

²⁶ Ld. még a forrás vonatkozó részéhez fűzött jegyzetet is. Czink Péternek az Ullein-Reviczky hagyatékban fennmaradt egykorú képanyaghoz fűzött észrevételei, valamint Bartha Ákosnak a Rongyos Gárdával kapcsolatos megjegyzései szolgálták alapjául az itt közölt megállapításainknak.

²⁷ Francia szöveggel: *Le vice-président des Anciens combattants et un officier des „Rongyos”*. Ld. URA LT, Magyaránador-Kelecsény, Ullein-Reviczky Antal fotóalbuma. Ld. a képmelléletek között a legelsőt.

²⁸ BERGER – BIRSTEIN, 2020. 8–9, 10, 16–18, 20–21.

²⁹ Benedekné Zilahy Irén (Kaposvár, 1902. augusztus 10. – Budapest, 1944. április 3.), színésznő. A Budapest elleni első amerikai légitámadásban veszítette életét.

írása, melyben így jellemezte Stockholmba vezető útját: a „háború miatt mostanában olyan esemény egy észak-európai kirándulás, mint máskor egy indiai út.”³⁰ A németországi úti állomásokon számolni kellett nehézségekkel és légiriadókkal, ami majd az alábbi írásban is tükröződik. Különösen figyelemre méltó – mint fentebb utaltunk is erre – az Ullein-Reviczkyné által a háborús Berlinről rajzolt kép, valamint az ottani magyar követről, Sztójay Döméről írt sajátos karcolat. Az út megterhelőnek bizonyult, azonban Sztójay Berlinben adott pazar ebédje éles kontrasztot jelentett az addigi úti élményekkel és a háborús Európa viszonyaival szemben. A történet a Stockholmba való megérkezésig tart, amely a béke, nyugalom és a boldog révbe érés élményét, valamint a felébredő, s még egy darabig élő reményt is érzékelteti, mindezt a szerző az utolsó soraiban erős átszellemültséggel jeleníti meg. Az utolsó bekezdést így patetikus hangnem hatja át, de ez a rész rövid záróakkord; a megérkezés utáni napokról nem esik már szó, miközben azok protokolláris szempontból igen jelentékenyek voltak.

Az Ullein-Reviczky házaspár szeptember 23-án késő este megérkezett tehát Stockholmba, s a begördülő vonathoz a magyar követség egésze, a svéd kormány képviselőiben megjelenők, valamint a sajtó képviselői is kivonultak. Ezután rögvest a stockholmi Grand Hotelbe³¹ mentek. A magyar követségre a család szeptember 25-én ment át, hogy ott mihamarabb berendezkedjék. Szeptember 29-én Ullein-Reviczky tisztelgő látogatást tett³² Christian Ernst Günther³³ svéd külügyminiszternél, másnap pedig, csütörtökön, dél magasságában következett el a követként való hivatalba lépés főnyomtja: audiencia V. Gusztáv svéd királynál, valamint a megbízólevelének átadása. Az uralkodói kihallgatás, melynek során az újonnan akkreditált követ átnyújtja megbízólevelét, Svédországban hagyományos, ünnepélyes külsőségek között zajlik a mai napig is. Ilyenkor a követért vagy nagykövetért hintó érkezik, mely a palotához viszi a királyi szertartásmesterrel együtt. Ez így történt esetünkben is, egy rövid fogadást követően. A *Nemzeti Ujság* így tudósított: „Háromnegyed tizenkét órakor a magyar követ lakása elé érkezett két udvari hintó, amelyek közül a nagyobbik, úgynevezett »héttükrös kocsi« volt. A kocsi kék és aranyos színű, négy ló volt elébe befogva.” Ebben a követ, míg a másodikban Nagy György követségi

³⁰ DR. BENEDEKNÉ ZILAHY Irén: Villám-beszámoló stockholmi utamról. *Film Színház Irodalom*, 1943. január 1.

³¹ Grand Hôtel Stockholm (franciás írásmóddal), a svéd főváros legelőkelőbb, XIX. században emelt szállodája, amely az óvárosra és a királyi palotára néz.

³² URA LT, Magyarnándor-Kelecsény, Mrs. Ullein-Reviczky naplója, 1943. szeptember 29.: *Anty called on Foreign Minister Günther*.

³³ Günther, Christian Ernst (Stockholm, 1886. december 5. – Stockholm, 1966. március 6.), svéd államférfi, 1939 decemberétől 1945. január 31-ig külügyminiszter.

titkár és Vági Zoltán őrnagy, a magyar katonai attasé segédje foglaltak helyet. Az eseményt a magyar filmhíradó is megörökítette. A negyed egy után kezdődő kihallgatás fél órán át tartott.³⁴ Egy hosszú út ért tulajdonképp véget ezzel a reprezentatív eseménnyel, s egyben Ullein-Reviczky magyarországi pályafutása is – bár ezt akkor nyilván nem tudhatta – lezárult ezután, azonban a békeerőfeszítések, manőverek odisszeája, amelyben országunk hajójának révbe juttatásán oly sokan igyekeztek munkálkodni, nem ért véget, hanem voltaképp csak ekkor kezdődött még igazán.

A szövegközlés általánosságban érvényesített szempontjai szerint igyekeztünk eljárni, minél inkább megőrizve az eredeti szöveg elrendezését, tagolását, és ahol csak lehet, még a központozást is (az elhagyást, hiátusokat jelző pontokat azonban mindenütt három pontra változtattuk). Mindazonáltal szükséges volt még az angol szófordulatok magyarítása és olykor, a szöveg megfelelő ritmusa érdekében, egyes mondatrészek sorrendjének a jelentősebb módosítása is. Ahol kiváltképp szükségesnek mutatkozott, ott – a jobb értelmezés kedvéért is – lábjegyzetben, dőlt betűvel szedve megjelenítettük az eredeti szöveget is. Az eredeti szöveg apróbb, de egyértelmű javításainak feltüntetésétől jobbra eltekintettünk. Egy-egy helyen a magyar verzióban nélkülözhetetlennek tűnt – bár ezt kerülni kívántuk – valamely szó beiktatása, amely az angol szöveg konkrét szavai egyikének sem feleltethető meg, de így volt csak az adott mondat valódi jelentése megfelelően visszaadható, ezeket mindig kapcsos zárójelben helyeztük el, ugyanígy a helyesbített vagy kiegészítésre szoruló szavakat is, a megfelelő alakjukban.

³⁴ Ullein-Reviczky Antal bemutatkozó kihallgatása a svéd királynál. *Nemzeti Ujság*, 1943. október 2. 3. – MTI hírarchívum, Hírkiadás (belpolitika, külpolitika), 1943. szeptember 30., 20 óra 48 perc. <https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx> (2022. 02. 01.) – Az eseményekről, a követ palotába való megérkezéséről mozgóképfelvétel is készült a magyar filmhíradók részére. Magyar Világhíradó 1028. 1943. november: *Ullein-Reviczky Antal az új svédországi követ*, Nemzeti Filmintézet, Filmhíradók online. <https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=5509> (2022. 02. 01.)

FORRÁS

A magyarországi Quisling-kormányának ellenszegülő, náciügylő stockholmi követ felesége, Lovice Ullein-Reviczky³⁵ közli velünk: -X³⁶

„EGY OLDAL NAPLÓMBÓL”³⁷

1943. szeptember 20.³⁸ Budapestről Stockholmba való indulásunkhoz meleg, felhőtlen nap.

A Keleti pályaudvar megérkezésünkkel hemzsegett nem csupán barátainktól,³⁹ hanem ott találtuk a „Rongyos Gárda” egyik századát is.⁴⁰ Erősen németellenes érzületű partizán hazafiak ők. Sapkáik belsejében Anglia címerének nyomata volt.⁴¹ A katonazenekar, a zászlók, az egyenruhák és a roppant nagy tömeg impozáns látványt nyújtott, reménnyel telt szívük a miénkkel egy ütemre dobbant. Ullein-

³⁵ Az eredeti bevezető címsor, egy lehetséges újságcikk ún. „heading” részének tekinthető, így olvasható az eredeti szövegben, a kapitálisok eredeti használati módjával: *Lovice Ullein-Reviczky, wife of NAZI-Hater Hungarian Minister in Stockholm, who Defied the Quisling Government of Hungary, gives us: - X*

³⁶ Az „X” leütés minden bizonnyal azt jelzi, hogy a befejezést követően, nem volt konkrét ötlet a megjelentetés helyét illetően.

³⁷ Az eredeti cím, az eredetileg kapitálisokkal gépelt szavakkal: *A LEAF from my DIARY*. Az eredeti példány megtalálható: URA LT, Magyaránándor-Kelecsény. Az úti beszámoló szerzőjének naplójában a szeptember 20-i bejegyzés ugyancsak ad részletesebb leírást az indulásról. Uo., Mrs. Ullein-Reviczky naplója.

³⁸ A dátum az eredetiben gépelt aláhúzással szerepel.

³⁹ A követ búcsúztatására meglehetősen sokan vonultak ki, így például Homonnay Tivadar, Budapest főpolgármestere, aki Ullein-Reviczky naplója szerint baráti viszonyban állt Ullein-Reviczkyékkel. Ld. Joó, 2020. 235, 238–239.

⁴⁰ Az *Ujság* c. napilap másnapi (1943. szeptember 21.) száma a következőképpen tudósított: „Ullein-Reviczky Antal követet igen meleg és bensőséges búcsúztatásban részesítették. A keleti pályaudvar tornácára kivonult az Országos [Magyar] Tűzharcos Szövetség egy zászlóalja, továbbá egy front-harcos zászlós díszszakasz és a BSZKRt [Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság] front-harcos zenekara, valamint a Rongyos Gárda egy díszszakasza.” A Rongyos Gárda (itt: *Ragged Guard*) kérdéséről ld. bevezetőnk, amely megvilágítja az itt említett szervezet részvételét, a névvel kapcsolatos fogalmi keveredést. A BSZKRt zenekarát a korabeli, a pályaudvaron készült fotókon sehol nem lehet felfedezni, nekik nagyon jellegzetes egyenruhák voltak. Megjegyezhető itt, hogy sem az eseményről tudósító lapok, sem pedig az MTI közleményei nem feltétlenül pontosak. (Köszönet a kritikai észrevételekért Czink Péternek.)

⁴¹ Aligha lehet szó itt kifejezetten Anglia címeréről, hanem csupán ahhoz sokban hasonló vagy netán azt is magába foglaló bújtatott márkajelzéstől, amit a sokszor ilyen címeres országjelzéssel ellátott angliai textiltermékek vagy késztermékek többnyire nagyobb számban történt felhasználása magyarázhat. Teljes joggal feltételezhető azonban, hogy a szerző nem minden alap vagy ok nélkül utalt erre ennyire egyértelműen.

Reviczky most indul Stockholmba, Ő⁴² meg fog tenni mindent, mi csak erejéből telik, hogy Magyarországot megmentse kényszerű szövetségesétől, a náci Németországtól.

Férjem szemlét tartott, virágcsokrot nyújtottak felém, számos beszédet tartottak, majd pedig felszálltunk a vonatunkra. A pályaudvar ekkorra hömpölygő embertömegtől sötétlett, emberemlékezet óta nem volt ily búcsúztatás...⁴³

A német és román követségek gondosan elkerülték, hogy képviselőt küldjenek „istenhozzádot” mondani a férfinak, kit Hitler gyűlölt. A DONAU ZEITUNG [*Donauzeitung*]⁴⁴ erről később ekképpen számolt be: „Ullein-Reviczky csendben indult útnak, búcsúztatás nélkül, észrevétlenül!”

A zenekar rázendít kedvelt Rákóczi-indulómra, a szerelvény lassanként mozgásba lendül, [aztán] egyszerre hasít át a levegőn a tömeg kiáltása: „Még ne! Ne még!”... A vonat megáll. Kétszer is megindult, kétszer is leállították...

Tekintetem az elé táruló jeleneten egyszer még végigfut:⁴⁵ külügyminiszterünk,⁴⁶ felsőházi tagok,⁴⁷ képviselők, a semleges országok követei a beosztottjaikkal, mind a barátaink, s végül, de nem utolsósorban, az Isten [is] áldja meg őket, az egyszerű emberek tömege,⁴⁸ kik újra meg újra éljeneztek... és az utolsó szavak, melyeket, [amint] a vonat végül kigördült, még hallottam, egy kövérkés, idős parasztasszonyéi: „Isten óvja és vezesse vissza magukat hozzánk. Az ura lesz a mi Megmentőnk!... Hol vagy most, édes, kedves Katica néni?”⁴⁹

Néhány órával később elértük az utolsó magyar állomást,⁵⁰ leszálltam a vonatról néhány percre, annyi virágcsokorral, amennyivel csak képes lehettem. Letérdeltem

⁴² Az eredeti szövegben kapitálissal szerepel.

⁴³ A teljes bekezdést két egymást keresztező, viszonylag halvány ceruzavonással (laposabb X-alakot formázóan) áthúzták.

⁴⁴ *Donauzeitung* (*Deutsche Zeitung für den Balkan*). Belgrádban 1941-től megjelenő német lap. Az eredetiben is két külön szóban, kapitálisokkal áll.

⁴⁵ Az eredeti angol szöveg tömörebb, de magyarul csak némi módosítással adható vissza jól: *My eyes once more embrace the scene.*

⁴⁶ Ghyczy Jenő, 1943 júliusától magyar kir. külügyminiszter.

⁴⁷ Az eredetiben, a szerző egyéni fordításával: *senators*.

⁴⁸ A gépelt szövegben más állt: *crowds of simple peasants*. Ezt lilás színű ceruzával (tintaceruza?) áthúzták, de nem egyértelmű, hogy a végleges szövegben a „*peasants*” helyett egyszerűen a „*people*” (mint nép, emberek) szót kellene-e végül meghagyni a jelzője nélkül. A „*peasants*” szó eltávolítása egyértelmű, az előtte lévő kifejezés feletti kézírásos szavak azonban nem, egyikük pedig nem is kiolvasható, így a fordításnál a legjobbnak tűnő kifejezést használtuk.

⁴⁹ Az említett „Katica néni” közelebbről nem beazonosítható.

⁵⁰ A vonat utolsó magyarországi megállóhelye Losonc volt. Ezt Ullein-Reviczkyné naplószövege egészen konkrétan említi is, továbbá azt, hogy ott még sokan várták őket az állomáson. A szomszédos Szlovákia területére Ullein-Reviczkyék a feleség diplomataútleivelének a tanúsága szerint Losonctamásinál (Tomášovce) léptek be.

zászlónk elé⁵¹ és elbúcsúztam a magyar földtől: a temérdek vérvörös rózsza és szegfű, szimbólumai a fogadott hazám iránti szeretetemnek.

Néhány perc elteltével Szlovákiában voltunk; idegen területre lépésünket rendhagyó hevességű vihar köszöntötte, mindannak előjele volt-e ez, ami reánk a jövőben várt?

Szeptember 21. Németországban⁵² ébredtünk, mégpedig arra, hogy reggelire nincs lehetőség. Egy termosz teát és egy csomag magyar kekszet, melyeket vészhelyzetre csomagoltunk be, elosztottunk férjem, négy és fél éves Lovice⁵³ lányunk, a nevelőnő, továbbá öreg foxterrierünk, Zaggy között.

12.30-kor⁵⁴ érkezünk Berlinbe. Ragaszkodtam hozzá, hogy magunkkal hozzuk valamennyi értékes személyes holminkat, köztük a családi ezüstöt is. Így tehát három tucát koffert pakoltak le a Zoo Bahnhofon,⁵⁵ s még a gyereket, a kutyát és Ullein-Reviczkyéket.

Követségünk sajtóattaséja⁵⁶ autón jött ki élénk egy gyerekkocsival, s azzal a hírrel, hogy a berlini magyar követ, Sztójay (a jelenlegi Quisling-miniszterelnök)⁵⁷ ebédet⁵⁸ ad részünkre az Adlonban.⁵⁹ Emitt előzőleg szobákat foglaltunk, hogy a napot ott töltsük⁶⁰ el, miután intézkedtünk, hogy a Berlintől hetven kilométerre eső Grunthalban [Grüntalban]⁶¹ éjszakázhassunk.

⁵¹ Itt halványlila (tintaceruza?) javítás látszódik, a következő szövegrész szerepelne (a virágszokrokra vonatkozóan) a javítás következtében: *I lay them down in front of our flag.* A mondat következő részeinél halvány ceruzavonások és olvashatatlan javítások is vannak.

⁵² Ugyancsak Mrs. Ullein-Reviczky diplomataútlevele alapján: áthaladtak a Cseh–Morva Protektorátus területén is, mielőtt a Német Birodalom területére értek, a vonat pedig áthaladt (megállt?) az Odera melletti Frankfurtban is (10.30. a.m.).

⁵³ Ullein-Reviczky Lovice Mária, a jelen közlés társszerzője.

⁵⁴ Naplójában az érkezés időpontjának pontos megjelölése: 11.55.

⁵⁵ *Fernbahnhof Zoologischer Garten*: pályaudvar Berlin-Charlottenburgban. Az 1930-as években kibővített állomásból 1940-re korszerű nemzetközi pályaudvar lett.

⁵⁶ A naplója szerint biz. Mészáros (aki csakis Mészáros György, dr., miniszteri titkár lehetett, beosztásában ideiglenesen I. osztályú követségi titkári címmel, 1943. október végén Szófiába helyezték át). A követség sajtóelőadója Schmidt-Papp Ernő volt ekkor.

⁵⁷ Az eredetiben: *the actual Quisling Prime Minister.*

⁵⁸ Az eredeti írásban itt használt szó: *luncheon.*

⁵⁹ Berlin híres, emblemikus szállodája, amely kapuit 1907-ben nyitotta meg. Az Adlon épülete gyakorlatilag épségben vésztele át a második világháborút és ma is exkluzív hotelként működik.

⁶⁰ Az eredeti gépelt szövegben ennek a szónak az angol megfelelője: *pass.* A gépelt szót áthúzták, fölé pedig tintával, azonos értelemben használva, a következő szót írták: *spend.*

⁶¹ Helyesen tehát: *Grüntal.* Település Brandenburg tartományban (ma Sydower Fließ településhez tartozik). A távolságot (70 km) a szerző túlbecsülte, ugyanis közúton, némi kerülővel haladva is, a távolság legfeljebb 57 kilométer, légvonalban pedig ennél is jóval kevesebb.

Azelőtt soha nem jártam még Németországban. Meglepett az apró fenyők mennyisége, melyek halászhálóba ültetetten a levegőben lógtak, a Pariser Platz⁶² és az Unter den Linden egy része felett lebegő baldachint képezve.⁶³ Úgy értesültem, hogy ezt álcázásra szánták az R.A.F. [Royal Air Force]⁶⁴ ellen.

Az Adlonba érkezésünkkor az a kellemes meglepetés ért minket, hogy a fürdőszobában volt forró víz. Magyarországon csupán vasárnaponként lehetett meleg folyóvíz a fürdőszobákban.⁶⁵ Egy gyors fürdő után lementünk Sztójay⁶⁶ partijára.

Szórakoztató ebéd volt bárki részére, akinek van humorérzéke. Sztójay szerb származású; igazi neve Stojaković [Stojakovics],⁶⁷ rosszul beszél magyarul és gyönyörűen németül.⁶⁸ Termetre alacsony, kopasz fejű, fakó, világoskék szemekkel, zord és ráncos, inkább látszott egy kis szerb falu fogadásának, mint katonának (tábornoknak), ami [valójában] volt!⁶⁹

⁶² A Brandenburgi kapu előtt elhelyezkedő tér, Berlin központjában, a híres Unter den Linden sugárút végpontja is egyben. 1814-ben (a Napóleon feletti győzelem emlékére) kapta a nevét. A környék épületei a bombázások során súlyosan sérültek.

⁶³ A teljes eredeti mondat: *I was surprised by the quantities of tiny fir-trees planted in fishermen's nets that were hanging in the air, providing a floating canopy over the Pariser Platz and part of Unter den Linden.*

⁶⁴ A sztenderd rövidítés pontok nélküli: RAF. A brit Királyi Légierő.

⁶⁵ A tüzelőanyagok hiánya miatt Magyarországon a bérházak melegvíz-szolgáltatását korlátozás érintette, kötelezően csak vasárnapoként reggel 6 és 11 között kellett biztosítani meleg vizet, amit azonban sokszor nem tartottak be. Ld. Öttagú család egyszeri fürdése: 16 pengő. *Nemzeti Ujság*, 1943. április 4. 11.

⁶⁶ A már említett név az eredeti gépelésnél következetesen „Stojay” írásmóddal áll, amit beszúrással és ékezzettel megfelelően javítottak.

⁶⁷ Sztójay (Demeter) Döme, vitéz (Versec, 1883. január 5. – Budapest, 1946. augusztus 24.), katonatiszt, diplomata, berlini követ, 1944. március 22. és 1944. augusztus 29. között miniszterelnök. Stojakovics Demeter (Dimitrije) néven született Versecen, görögkeleti vallású volt. A „Stojaković” névnél itt a „c” fölé a jobbra dőlő vesszőt utólag húzták oda kézzel. Az eredeti név 1935. november 4-ig helyesen: Stojakovics Döme (1918 előtt: Demeter), ezt röviddel vezérezredesi rendfokozata elnyerése és berlini követi kinevezése előtt változtatta Sztójayra. Ld. SZAKÁLY Sándor: *A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés történetéből 1918–1945*. Magyar Napló – VERITAS Történetkutató Intézet, 2015. 227–228.

⁶⁸ Sztójayról korábbi követségi munkatársa Szegedy-Maszák Aladár írta: „Általában pattogó hangon, katonásan beszélt, kissé furcsa hangsúllyal és *nem túl jó magyarsággal* [kiemelés tőlünk] [...]” SZEGEDY-MASZÁK Aladár: *Az ember ősszel visszanéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. Budapest, Európa–História, 1996. I. kötet. 20. – Nyelvismeretének hivatali (katonai) minősítése a német nyelv esetében a „tökéletes” volt, hasonlóképpen franciatudása és – a horvátról feljegyzett hasonló minősítésből is következően – mindkét délszláv nyelv (szerb és horvát) ismerete is. Ld. még róla SZAKÁLY, 2015. 227–229.

⁶⁹ 1935. decembertől fogva szolgálaton kívüli viszonyban álló vezérezredes.

Férjemet Sztójay utálta, jól ismert ez, a Szövetségesekkel szemben barátságos érzései és a zsidók iránti szimpátiája miatt. Engem gyűlölt, mert angolnak születtem,⁷⁰ s arról akart meggyőzni minket, hogy Németországban minden csodálatos.

Az ebédünkre az egyik privát lakosztályban került sor, ő [Sztójay] Goebbels szerepét⁷¹ vette fel más alakban; jómagam a háziasszonyt alakítottam (aggregény ugyanis) és a kellemetlenségtől, hogy az asztaltársa legyek, megmenekültem.⁷² Megkönnyebbülésemre, balra tőlem a svéd ügyvivő⁷³ ült, jobbra [pedig] a korábbi magyarországi német követ,⁷⁴ aki legalább úriember. Az ebéd remek volt: egy egész homár személyenként, erőleves,⁷⁵ bifsztek mindenféle zöldséggel, saláta, grízfeldfűjt⁷⁶ csokoládéöntettel, számos különféle sajt és kenyérféle, szőlő és őszibarack! Fehér- és vörösborok, továbbá pezsgő, amit kávé és likőrök követtek.

Midőn megjegyeztem, hogy mostanság senki nem számít effajta ebédre, s nem is nyújt ilyet, vendéglátónk fesztelenül így válaszolt: „Ó, de hát Németországban minden kapható, s mindenből a legjobb!... Elmémbe felsejlett Európa éhező lakóinak képe. Visszatérőben a szobáinkhoz, megálltam, hogy tanulmányozzam az Adlon közzétett étlapját, a következő volt olvasható: spenót 2 r.M.,⁷⁷ káposzta 1,50 r.M., burgonya 1,60 r.m.!

Délután elugrottunk meglátogatni követségünket; Sztójay vezetett minket körbe, és meglepve láttam, hogy a tágas fogadóhelyiségekben a padlón lefelé fordítva feküdtek a kincstári tulajdonú képek. Megkérdeztem, miért nem rejti el ezeket a biztonság kedvéért vidéken, minthogy a kormányzat értékes vagyontárgyai. Azt válaszolta, hogy a Szövetségesek soha nem lennének képesek Berlinnek komoly kárt okozni, [bár] megeshet, hogy a rázkódások vagy a betört ablakok miatt a padlóra zuhannak! Rá hat hétre, az egész követségből maréknyi romhalmaz maradt.⁷⁸

⁷⁰ A szerző Cyril James Cumberbatch brit diplomata lánya volt. Ld. róla Joó, 2020. 220–222.

⁷¹ Nyilván arra utal, hogy a náci propagandaminiszter stílusában érvelt és szónokolt.

⁷² *He took on Goebbels [Goebbels'] role in another form; I acted as hostess, (he is a bachelor) and I was spared the unpleasantness of sitting next to him.*

⁷³ Eric von Post, svéd diplomata, követségi tanácsos, költő. Titulusa: *Chargé d'Affaires*.

⁷⁴ Otto von Erdmannsdorff (Drezda, 1888. október 22. – Starnberg, 1978. december 30.), jogász, diplomata, 1937–1941 között budapesti német követ. Ullein-Reviczkyék és a követség diplomatái délutáni meghívást kaptak egyébként Erdmannsdorffékhoz, ami teaidőre (5 p.m.) esett Ullein-Reviczkyéné naplója szerint.

⁷⁵ *Consommé*, azaz a francia gasztronómiából ismert szűrt húsleves.

⁷⁶ *Semolina soufflé*.

⁷⁷ r.M. = *Reichsmark*, azaz a német fizetőeszköz, a birodalmi márka megjelölése.

⁷⁸ *Six weeks later the entire legation was reduced to a handful of ruins.* A berlini magyar követséget november 22-én érte több gyújtóbomba találata, amely helyrehozhatatlan károkat okozott. A berlini magyar követség épülete „részben elpusztult” – írta (némi cizellált eufémizmust is alkalmazva) a Magyar Távirati Iroda Házi tájékoztatója 1943. november 24-én. MTI h irarchívum 1920–1945.

Napnyugta előtt⁷⁹ elautóztunk Grüntalba. Ez több mint egy óránkba telt, békés hely; régi vidéki ház, melyet park és saját kis majorja vesznek körül. Egészen jó éjszakát követően hajnali 4.15-kor fel kellett kelniünk, majd sietős reggeli után teljes sötétségben indultunk útnak Berlin felé. Útközben kétszer állítottak meg bennünket SS-őrjáratok, akik útleveleinket rendben találván, utunkra engedtek. Követségünkre mentünk, hogy a kofferjeinket felvegyük, s ehelyütt kell még hálás köszönetet mondanom az RAF-nak [Royal Air Force] is, hogy nem bombázta Berlint azon az éjszakán. Késedelem nélkül folytattuk utunkat a Stettiner Bahnhof⁸⁰ felé, ahol, cigarettacsomagok okos szétosztogatása révén,⁸¹ biztonsággal pakoltattuk fel a három tucat koffert a Warnemündébe⁸² induló vonatra.⁸³

Dél előtt 11.30-kor érkeztünk⁸⁴ a kikötőbe; az egyetlen rendelkezésre álló hordár közölte velünk, hogy csomagjainkat bízzuk csak a gondjaira, minthogy úgyis azonnal le kell jelentkeznünk az útlevélellenőrző hivatalnokoknál. Warnemündén látszott, hogy a közelmúlt légitámadásai igencsak megtépázták, a kis méretű hivatali épületek mind sebtében felhúzott fakunyhók voltak. Hosszú sorban kellett várakoznunk a vámvizsgálatra, mely alól, mint diplomatáknak, mentességünk volt. Végére azután a túlvégen egy német és egy dán vizsgálták meg az útleveleinket a szükséges ki- és belépővizumok végett, majd újból visszaballagtunk a hosszú fapallókon, melyek ideiglenes hídként vezettek ki a hajónkhoz. Megrökönnyödésünkre ott kellett álldogálnunk, a meglehetősen rossz szagú népek hosszú sorában,⁸⁵ amíg egy Wehrmacht-ezred fel nem jutott a fedélzetre, s be nem kvartélyozta magát a legjobb helyekre, ezután, mint valami birkanyáját tereltek fel bennünket a kicsiny gőzörsre.

Örömmre a kofferjeinket a bejáratnál találtam egymásra pakolva. Ülőhely sehol nem volt, így egy pincérnőnek adtam borraalót, s a gyereket leküldtem a nőrsszel

<https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> (2022. 01. 19.) Vö. Újabb angol légiterrortámadás Berlin ellen *Magyarország*, 1943. december 4. 2.

⁷⁹ A szerző naplója szerint este 6.30-kor.

⁸⁰ A német főváros impozáns, nemzetközi vonatokat fogadó pályaudvara. Ma is az egyik legforgalmasabb vasúti közlekedési végpont. A régi pályaudvar a háborúban elpusztult, megmaradt falait később elbontották, a mostani pályaudvar már nem viseli a ma Lengyelországhoz tartozó Stettin (Szczecin) nevét, elnevezése: Berlin Nordbahnhof.

⁸¹ Értsd: a cigaretta a háborús időszakban különösen szívesen vett borraaló volt, melyet a hordárok-nak adtak.

⁸² Az egykori Hanza-város Rostock tengerparti része, kikötő és üdülőhely.

⁸³ A vonat indulása előtt Ullein-Reviczkyék 7.30-kor voltak kint a pályaudvaron.

⁸⁴ A vonat 11.17-kor futott be.

⁸⁵ Az eredetiben a „*humanity*” szó ritkábban és régebben használt értelme jelenik meg a kifejezésben, amely közvetítés és valószínűleg egy prepozíció is kívánczolt volna még ide: *we had to stand waiting there, a long queue of rather smelly humanity, until...*

az egyik kabinba, ahol aludni tudtak. Férjem és én felváltva őrködtünk becses holmink felett.

Amikor nem voltam „szolgálatban”, az alsó fedélzetre mentem, és mivel a német katonák a padokat mind elfoglalták, álltam. Egy idő elteltével egyikük elment és végre legalább leülhettem. Egy perccel később fiatal szőke katona tűnt fel, jobbra-balra tekintgetve. Körülöttem a katonák hangosan felröhögtek: „Fritzi tengeribetegnek látszik!” Az egyetlen nő voltam ott, Fritzi pedig kifinomult náci neveltetéséhez hű szellemben „haletetésre” kerített sort, pont előttem. Szemeimet behunytam.

Messze onnan, a távoli horizonton, két sötét folt... Azt akarom képzelni, hogy Anglia, az én Angliám, nekünk az Igazság és a Szabadság⁸⁶ szimbóluma...

Délután 3-kor érkezünk meg a dániai Gjedserbe [Gedserbe],⁸⁷ ahonnan a Koppenhágába menő vonatra fülkét foglaltunk. Milyen bájos is Dánia! Egymás után suhantunk el szépen gondozott kiskertekben álló piros és cukorrózsaszín házsorok mellett, minden arcon mosoly ült és bátorság mindenütt. A Hôtel d'Angleterre-be⁸⁸ épphogy este 7 után érkezve közölték velünk, hogy ételt 7 óra után nem engedélyezett felszolgálni. Előrelátó konzulunk⁸⁹ rendelt azonban egy palack ásványvizet és négy szendvicset. Grüntali reggelink óta nem volt alkalmunk ételhez jutni, köszönet érte Hitlernek.

Szeptember 23.⁹⁰ Sietős körsétát tettünk Koppenhágában; mintha csak egy tündérmese könyvlapjairól került volna elém, különösen, amint megláttam a postásokat skarlátpiros zubbonyukban! Százával a bájos lányok a kerékpárjaikon, mikor meghallottak bennünket angolul beszélni, arcuk felragyogott az örömtől.

Végre aztán egy svéd gőzösön⁹¹ voltunk, másfél órával később [pedig] Malmöben. Mindez hihetetlennek tűnt számunkra, az is csoda, hogy svéd földön vagyunk, jól és életben!

Felszálltunk a Stockholmba tartó expresszre és álmélkodtunk a svéd vonat kényelmén, tisztaságán, valamint az ételeken.

⁸⁶ Mindkét szó nagy kezdőbetűvel írottán jelenik meg az eredeti szövegben: *symbol of Truth and Freedom*.

⁸⁷ Gedser (máshol: Gjedser), Dánia legdélebbre eső városa és kikötője.

⁸⁸ Koppenhága előkelő, évszázados múltra visszatekintő szállodája, jelenleg is üzemel a francia név alatt.

⁸⁹ Magyar követség nem működött ekkor Koppenhágában, a stockholmi követség látta el Magyarországot dániai képviselőtét. A dán fővárosban tiszteletbeli konzul volt csak. Itt Georg Emil Mathiasen tiszteletbeli főkonzulról vagy pedig Valdemar Thygesen szintén tiszteletbeli konzulról lehet szó.

⁹⁰ A dátum itt is aláhúzottan szerepel, azonban a második számjegyet átgépték és az emiatt olvashatatlaná vált. Nem lehet más azonban, mint 23.

⁹¹ A „Malmö” nevű hajóra szálltak fel.

Este 10-kor⁹² érkezünk meg Stockholmba. Sokszínű fénykoszorúk, rubinláncok, smaragdok és gyémántok ragyogtak városszerte. Színek ezrei értek az égboltig.⁹³ Ez csakis az Isten Országá [sic!] lehet, gondoltam... Stockholm, szépséges álmom, a szabadság álma minekünk [is]?... Hátha igen?... És valóban így volt.

[Az alábbi, ceruzával tett megjegyzések következnek még az utolsó (5.) lapon, jobbra húzva.]

1. oldal az indulás talán kissé túl patetikus.
2. nincs kifogás.
3. nagyon jó, élénk képek.
- 4–5. kiváló.

Úgy gondolom, hogy bármelyik újság ezt befogadná. Az apró változtatások, amelyek zsurnalisztikai szempontból javasolhatók, könnyen megtehetőek.⁹⁵

⁹² Naplója szerint (nyilván a vonat beérkezését értette ez alatt) este 9.37-kor érkeztek meg, tízórányi vonatút után. A követség tagjai eléjük mentek és svéd részről Gustaf Bonde gróf, a miniszterelnöki protokollfőnök (?) és a felesége várták őket. Bonde grófot, aki diplomataként Budapesten szolgált, ismerték korábról.

⁹³ Itt az elbeszélés dinamikája, a lelkesedés kifejezése miatt csak a hasonlat jelenik meg a város esti fényeinek érzékeltetésénél. Az eredeti angol szöveg: *Wreaths of multi-coloured lights, chains of rubies, emeralds and diamonds, scintillated round the city. Myriads of colours reached the sky.*

⁹⁴ A vízszintes vonal kb. ugyanebben a középső elhelyezésben látható az eredeti gépelt lapon.

⁹⁵ Nem tudható biztosan, hogy a megjegyzések kitől származnak. Lehetséges, hogy az Ullein-Reviczkyekkel sűrűbben érintkező, velük jó viszonyt ápoló Arvid Fredborg svéd újságíró véleményezte az írást. Megkíséreltük, hogy másutt fellelhető autentikus kézírásával az itteni dokumentumra írott sorokat nagy alaposággal egybevevessük, ezzel sem jutottunk azonban perdöntő eredményre. (Csak svéd nyelvű szövegmintákkal adódott módunk az összehasonlításra, ami alapján a hasonlóságot nem lehetett teljesen elvetni, különösen figyelembe véve a más nyelv használatát vagy az eltérő íróeszköz milyenségét.)

KÉPEK

Ullein-Reviczky Antal és vitéz Martsekényi Imre országgyűlési képviselő, a Tűzharcos Szövetség alelnöke a Keleti pályaudvaron az induló követ búcsúztatásán. Közöttük a fényképen – az Ullein-Reviczky saját maga által rendezett fotóalbumában szereplő francia nyelvű képaláírás szerint – egy úgynevezett „rongyos” gárdista látható. (Ullein-Reviczky Antal Levéltár, Magyarnándor-Kelecsény; ezt és a további képeket is Ullein-Reviczky Lovice Mária szíves engedélyével közöljük).

Az Ullein-Reviczky család közvetlenül Stockholmba való elindulásukat megelőzően, középen Ullein-Reviczky Lovice Mária látható. A hármast portré kedvéért az itt látható képrészletet különválasztva kinagyítottuk, s e helyütt a vonatra szállás előtti pillanatokban készült csoportképnek csak ezt a kisebb, központi részét közöljük. (URA LT, Magyarnándor-Kelecsény)

Indulás előtti utolsó eszmecsere a Keleti pályaudvaron Laky Dezső országgyűlési képviselővel, volt tárca nélküli közellátásügyi miniszterrel, kiemelkedő statisztikus-sal, Kállay Miklós politikájának támogatójával. (URA LT, Magyaránador-Kelecsény)

A Stockholmban Ullein-Reviczkyék által használt *Buick Special* márkájú követségi autó. (URA LT, Magyarnándor-Kelecsény)